

VIRÁG Attila

A DÉLI ÁRAMLAT PROJEKT KÖZPOLITIKAI ELEMZÉSE

Magyarország az elmúlt években egy nemzetközi jelentőségű gazdasági és politikai játszma közepén találta magát, ami leegyszerűsítve csak Nabucco kontra Déli Áramlat vitaként vált ismertté a nyilvánosság előtt. Hazánk dilemmája, hogy képes-e alternatív gázvezetékek megvalósításával mérsékelni a túlzottan gázcentrikus energiafelhasználásából fakadó kockázatokat. A szerző tanulmányában a Déli Áramlat közpolitikai elemzésével foglalkozik. Be kívánja mutatni, hogy milyen okok vezettek a gázvezeték-diverzifikációs célok megfogalmazásához az érintettek körében. Ezt követően tér rá a konkrét ügy, vagyis a Déli Áramlat nyújtotta alternatíva kiválasztásának motivációira, majd a projekt döntéshozatalban megtett lépéseinek értékelésére. Végül arra keresi a választ, hogy a megvalósulás előtt álló Déli Áramlat eredményes, hatásos és hatékony eszköz-e Magyarország számára az energiabiztonság növelésére.

Kulcsszavak: Déli Áramlat, gázüzletág, Nabucco

A gázvezeték-diverzifikáció, és így a Déli Áramlat projekt menedzselése nem könnyű a gázüzletág sajátosságainak következtében. Napjainkra a nyugati demokráciákban az államok fokozatosan veszítik el általános hatalmi, illetve monopolhelyzetüket a közösségi-kormányzati és közpolitikai döntések meghozatalában. A mindenkori döntéseket legtöbbször számos gazdasági, politikai és társadalmi szereplő együttesen hozza meg ún. policy networkök keretében. A döntéshozatal során ezek közül csak egyik szereplő az állam, amely már nincs abban a hierarchikus-hatalmi pozícióban, ahonnan ráerőltethetné akaratát a döntéshozatali hálózatban részt vevő többi szereplőre (Gajduszek, 2009). A résztvevők köre egy-egy policy esetében korántsem tekinthető előre meghatározottnak, stabilnak. A networkökön belül a játékszabályok és a szerepek előre tisztázatlanok, azok csak a döntéshozatali folyamat során alakulnak ki.

A fejlett világon belül a politikai hatalmi tényező súlyának csökkenése korántsem jelenti azonban azt, hogy az egyes közpolitikai döntéshozatalok során, különösen a vezetékesgáz-üzletág területén, a politikának ne lennének elévülhetetlen feladatai a policy networkökön belül. Bár úgy tűnt, hogy a bipoláris világrendszer megszűnésével az energia fokozatosan válik biztonságpolitikai, biztonságstratégiai területből hagyományos gazdaságpolitikai témává, a hidegháború korszakában

tapasztalt helyzet, vagyis az energetikán belüli meghatározó állami szerepvállalás szükségessége a XXI. században lényegileg nem változott. Nincs arra mutató jel, hogy ez a stratégiai kérdésként kezelt terület teljes mértékben a piaci mechanizmusok irányítása alá került volna.

A vezetékesgáz-üzletág esetében a hatékony piac kialakítása nem egy egyszerű feladat. A szükséges vezetékek rendszer „természetes monopólium, duplikálása nem lehetséges” (Varró, 2007). Ennek hozadékaként a gázpiac regionális jelleget ölt. A kitermelő, a szállító és a vevő között egyedi megállapodások alapján alakul ki a mindenkori ár, a politikai alkuk szerepe nem elhanyagolható. Magas beruházási és működtetési költségek miatt a vezetékeket teljes kapacitáson éri meg működtetni, ezért a termelők a vezetékek tulajdonlásában is érdekeltek (World Bank EESMAP, 2003).

Ha a politikai szféra elemzésénél a fejlett nyugati demokráciák világa mellett megvizsgáljuk a földgáz-készletekben gazdag fejlődő országokat, akkor egészen más trendekkel találkozhatunk. Ott a mindenkori döntéshozatali mechanizmusok nem ugyanabban a társadalmi, politikai és gazdasági kultúrában gyökeresnek, mint például a szűk értelemben vett nyugati, kontinentális Európában, vagy az angolszász világban. Így az együttműködés még nehezebben modellezhető network-öket hoz létre a döntéshozatali folyamatok

során. A Déli Áramlat vezetékiprojekt esetében például egészen más döntéshozatali felfogással találkozhatunk orosz részről, mint például nyugat-európai szereplők esetében.¹

A helyzetet bonyolítja, hogy a vezetékes gázüzlet-ág, az energetika speciális területeként a politikai és a gazdasági szféra határterületének számít. Egy társadalom gazdasági versenyképessége, a háztartások jóléte nagymértékben függ a gázellátás biztonságától. E témánál ugyanis egyrészt nagy a lakossági fogyasztók fizetési hajlandósága, másrészt az energiaellátás zavarai a gazdasági szféra fejlődésére is nagymértékben hatnak.

Bár a politikai és a gazdasági szféra együttesen érdekelt az energiabiztonság megőrzésében, illetve növelésében, azonban különböző célokat követnek. Az összehangolt működés érdekében minél szélesebb körű gazdasági, politikai és társadalmi kör bevonása szükséges a döntéshozatalba. A gázvezeték-diverzifikáció kapcsán a végrehajtást megelőzően a regionális és országokon átívelő egyeztetések egyaránt elkerülhetetlenek.

Az ügy kiválasztása

A közpolitika-csinálás első szakaszaként az „ügy” kiválasztását vizsgálom. A politikai és gazdasági szereplők érdekeinek szemrevételezésén keresztül fogunk eljutni a gázdiverzifikáció általános céljától a Déli Áramlat alternatív gázvezetékiprojekt napirendre kerüléséig. Az ügy első számú politikai érintettjei és érdekeltjei a projektben konkrétan részt vevő európai uniós tagállamok, valamint az orosz állami vezetés.² Gazdasági oldalról a tervezett vezetérendszer kivitelezői, tulajdonosai és üzemeltetői a legfőbb érdekhordozók.

Érintettek az Európai Unióban

A II. világháborút követő időszakban a szénhidrogének alkalmazásának megnövekedésével energiahordozó-váltás is történt. A szén használatának háttérbe szorulásával a földgáz és a kőolaj térhódítása vette kezdetét, ami nagymértékben járult hozzá ahhoz, hogy Európa energiaexportőrből rövid időn belül energiaimportőrré vált. Ennek egyik oka, hogy a tagországok saját földgázkészletekkel nem, vagy csak csekély, illetve csökkenő mértékben rendelkeznek. Emellett az EU tagállamai hosszú távon növekvő földgázszükséglettel számolnak. Ennek legfőbb okát a szerkezeti, minőségi változásokban és az erre irányuló szándékokban érdemes keresni. Az Európai Unió környezetvédelmi megfontolásokra hivatkozva növelni kívánja a földgáz szerepét a villamosenergia-termelésben és a fűtésben.

Nagyrészt ennek köszönhetően az Európai Unió „Zöld Könyve” alapján a 2000-es év körüli 50 százalékos külső energiafüggéssel szemben 2030-ra már mintegy 70 százalékos függéssel számol a közösség. Ebből a gázimport-függése a 2000-es 45 százalékról 2030-ra 80 százalékosra növekedhet. Az energiabehozatali növekmény nagyjából a földgázra épülhet, mintegy 80 százalékban.

Az Európai Unió a problémák megoldására a következő célokat fogalmazta meg: 1. az energetikai függőség mérséklése, 2. stabil és diverzifikált energiaellátás elérése, 3. fenntartható fejlődés megvalósítása, 4. technológiai fejlesztés, 5. energiahatékonyság növelése, 6. a régió szolidaritásának és kohéziójának előmozdítása, 7. egységes európai szabványok kialakítása és bevezetése.

Az EU egyik legfőbb stratégiai elhatározása az ellátásbiztonság, így a jövőbeli többletigények diverzifikált beszerzése. Eszerint az unió célja kettős. Egyrészt alternatívát kíván nyújtani Európának az orosz gázzal szemben (forrásdiverzifikáció) egy negyedik forrásrégió bekapcsolásával, másrészt diverzifikáltabbá kívánja tenni az importútvonalakat. Meg kell azonban jegyezni, hogy az Európai Unió jelenlegi állapotában a fenti célokat nem képes hatékonyan menedzselni, illetve egységesen megvalósítani.

Politikai szempontból az uniós tagállamok a nemzeti szuverenitás egyik legfontosabb elemeként továbbra is ragaszkodnak az energetika területén a kormányközi (intergovernmentális) jelleghez. Így viszont az uniónak elég szűk mozgástere van, mivel az energiapolitika nincs közösségi szintre emelve, vagyis az Energiaügyi Bizottság jogkörei nem adnak lehetőséget egy egységes uniós energiapolitika megvalósítására. A tagállamok sokszor egymással vagy Brüsszellel szemben politizálnak. A közösségi szintű megállapodások helyett bilaterális szerződések megkötésére kerül sor.

A politikai és gazdasági-földrajzi adottságok sem kedveznek az energiapolitika belüli harmonizációnak. Az Európai Unió tagállamai három nagy behozatali forrásból fedezik gázszükségletüket: Észak-Afrikából, Norvégiából, valamint Oroszországból. Az unió egykori és a 2004 után csatlakozott tagállamai eltérő mértékben függenek az említett három régiótól.

A politikai szuverenitás és földrajzi differenciáltság egy harmadik komponenssel is terhelt, ez pedig elsősorban az orosz beszerzési szálát érinti. Európa keleti felének gázfüggése Oroszországtól földrajzi és történelmi okokra is visszavezethető. Az egykori szovjet befolyási szféra alá tartozó államok energiaínsége a KGST-kapcsolatok egyik sarokkövét jelentette. Az 1958 és 1965 közötti időszak egyik meghatározó folyamata volt a Szovjetunió szatellitállamainak felgyorsított betagozása.

sa az említett szervezetbe, melynek egyik legfőbb célja kezdetben a gazdaságstratégiailag kiemelt fontosságú energia- és alapanyagprogram megvalósítása. A csővezeték-hálózatot az akkori szovjet eredetű gáz nyugati irányú exportjára alakították ki, ezért kelet-nyugati irányú vezetékrendszer jött létre a közép-európai térségben. Ezzel az orosz gáztól való függés az unió keleti régiójának sajátja maradt.

A gázdiverzifikáció szempontjából alternatívát jelenthet többek között a Nabucco és a Déli Áramlat vezeték projekt. Előbbi az EU egyik prioritást élvező projektjeként kettős célt követne a korábban bemutatott uniós érdekeknek megfelelően, vagyis a forrás- és az útvonal-diverzifikációt is előmozdítaná. A projektért elsősorban nagy európai cégek felelnek. Ezek az esetek többségében minimális vagy semmilyen állami tulajdonosi részvétellel nem bírnak.

A Déli Áramlat vezetékét az Európai Unió ugyan nem tekinti a Nabucco földgázvezeték versenytársának,³ azonban nem lehet kijelenteni, hogy a közösségen belül ez kizárólagos véleménynek számít.⁴ Bár az Európai Unióban a Déli Áramlat vezeték nem élvez prioritást, azonban a tagállamok eltérően viszonyulnak a projekthez.

Az ügy kiválasztási szakaszában az unión belül az ENI energetikai vállalat és annak legnagyobb rész tulajdonosa, az olasz állam számít kezdeményezőnek. Olaszország gázforrás-diverzifikációja kiegyensúlyozottnak mondható, behozatali arányaiban javítana az észak-afrikai behozatal túlsúlyának csökkentése. Alternatívaként kínálkozik ehhez az Oroszország felől érkező források bekötése a Déli Áramlat vezeték (korábban Kék Áramlat II) révén.

Érintettek Oroszországban

Már Putyin hatalomra kerülése előtt megfogalmazódott Moszkvában, hogy az orosz politikai és hatalmi érdekeket az energiapolitikán keresztül lehetne a leghatékonyabban érvényesíteni. Erre Oroszországnak kínálatai és keresleti szempontból is jó adottságai vannak.

A készletek esetében elmondható, hogy Oroszország birtokolja a világ földgáztartalékainak 1/3-át. 2005-ben a műrevaló készletek nagysága elérte a 47 820 milliárd köbmétert, ebből a termelés alá vont mennyiség 598 milliárd köbméter (British Petroleum, 2006). Utóbbi mennyiség akkor a világtermelés 21,6 százalékát adta.

Az orosz politikai vezetés hosszú távú energiastratégiai céljait az „Oroszország Energiastratégiája a 2020-ig terjedő időszakra” című dokumentumban fogalmazta meg. A dokumentum szerint az orosz teljes energiakivitel 2020-ig várhatóan mintegy 25-30 százalékkal bővíthet. Ezen belül is az éves földgáz kivitel

a 2002-es 185 milliárd köbméterről 2020-ra várhatóan 275-280 milliárdra fog nőni (Ministry of Energy of the Russian Federation, 2003). Az orosz energiastratégia a kivitel mellett jelentős termelőképesség-növekedéssel is számol nemcsak a régi, így a nyugat-szibériai, hanem az új gázmezőkön is. A földgáztermelés esetében kétszeres növekedéssel számol a dokumentum 2020-ig.

Keresleti oldalról szemlélve a szénhidrogének piacát, az elmúlt évtizedek során megnőtt az energiatényező jelentősége a világpiacon, amiben kiemelt szerepe van a földgáznak. Ez jótékony hatással volt az orosz exportlehetőségekre, elsősorban az európai térségben.⁵

Oroszországnak kiváló adottságai mellett komoly kockázatokkal is számolnia kell. Az orosz földgázadás majd háromnegyede Európában értékesül, ami az állami bevételek felét teszi ki (Varró, 2007: 76. o.). A Gazprom ezért a keleti piacok felé is nyit, törekszik piacai diverzifikálására is. Bár a 2020-ig szóló orosz energiastratégia meg kívánta duplázni az éves földgáz kivitelét a 2003-as 185 milliárd köbméteres szintről 275-280 milliárdra, azonban az export még a világgazdasági válságot megelőző években sem növekedett, sőt csökkent. A helyzetet fokozta a 2008 második felében kibontakozó világgazdasági válság, ami az ipari gázfogyasztás mérséklődését eredményezte, bizonytalan időre lezárva ezzel a dinamikus növekvő energiaárak korszakát. A rubel is sokat veszített az értékéből. Mindez a gázüzletág oroszországi dinamikájára is hatással van, a 2003-as grandiózus energetikai tervek újragondolása napirendre került Moszkvában.

Oroszország alapvető célja kettős. Egyrészt a gázüzletágon belül stabilizálni kívánja domináns nyugat-európai pozícióit, másrészt Európa keleti felében a monopolhelyzetét meg kívánja őrizni. Ezeknek a céloknak politikai és gazdasági megfontolásai egyaránt vannak.

Előbbi esetében Oroszország regionális nagyhatalmi pozícióinak erősítése, az Európai Unió és a NATO expanziós törekvéseinek feltartóztatása élvez prioritást. Emellett törekszik a szovjet utódállamokon belüli politikai pozícióinak megőrzésére, az unió keleti területein a politikai befolyás növelésére. A piaci logika szerinti indoka a lehető legmagasabb gázár és exportbevétel elérése, ennek szintén vannak politikai, hatalmi visszacsatolási lehetőségei.

A fenti célok eléréséhez a következőkre van szüksége Oroszországnak: 1. zavartalan és folyamatos gázkereskedelemre Oroszország és Európa között, 2. új szereplők belépésének akadályozására a nyugati piacokra. Ennek eszköze lehet a kitermelési források és/vagy a szállítási infrastruktúra feletti többségi kontroll megőrzése.⁶ Megállapítható, hogy egy negyedik – Norvégián,

Észak-Afrikán és Oroszországon kívüli – régió beengedése az európai gázpiacra orosz kontroll nélkül alapvető politikai és gazdasági érdekeket sértene Moszkvában.

Oroszország energiastratégiájának első számú „kivitelezője” az orosz állam 51 százalékos tulajdonában álló Gazprom. A vállalat fontos közvetítője az energetikán belül az állami érdekeknek, ugyanakkor részvénytulajdonosai hasznáról sem feledkezhet meg. Putyin 2000-es hatalomra kerülését követően a Kreml erős ellenőrzés alá vonta a szénhidrogének piacát, így a gázüzletágat is.⁷ A vállalat belső konszolidációja 2004–2005-re lezárult. Ezzel a Gazprom pénzügyi és piaci pozíciója megszilárdult, Oroszország legnagyobb vállalata lett.

Az orosz vállalat termelési értékének 94%-át a földgáz adja úgy, hogy a világ jelenleg feltárt készleteinek mintegy negyedét birtokolja. A Gazprom a világ vezető gázszolgáltatójából a világ vezető energiaszolgáltató vállalatává kíván válni. Az elmúlt néhány évben a vállalat két legfőbb célja egy expanzív gazdasági stratégia megvalósításaként a gázüzletág területén a kapacitás és az infrastruktúra bővítése, Oroszország és az unió fogyasztói közötti kereskedelem zavartalanságának elérése, a tranzitproblémák megoldása.

Előbbi cél megvalósítása érdekében a hosszú távú szerződések megkötése során a termelési bázis megújítására és az európai gázigények felmérésére törekszik. A tranzit körüli problémák miatt a vállalat új vezetékeket fektetett a nehezen kezelhető Ukrajna elkerülésére. Ez azonban Kijev monopol tranzitszerepét nem szüntette meg, csak mérsékelte 100-ról nagyjából 70 százalékra. Az új tranzitszereplőkkel újabb konfliktusok keletkeztek.

Ukrajna pacifikálása korábban a közép-ázsiai gáz olcsó átadásával valósulhatott meg. Ez azonban mára két okból sem teljesíthető: 1. a Gazpromnak a dinamikusan növekvő belső és nyugati piacokon szüksége volt a gázra, 2. a türkmének immáron világpiaci áron kívánják továbbítani a gázt Oroszországnak. A korábbi politikai alkuk megvalósulása pedig közvetlenül a narancsos forradalmat követően kevésbé volt kivitelezhető alternatíva. A Gazprom kelet-európai monopolhelyzetének megőrzését a Nabucco mint uniós alternatíva felmerülése veszélyezteti. A fenti okok és a 2006-os és 2009-es orosz–ukrán gázárvita utat nyitottak az útvonal-diverzifikációs lehetőségek mérlegelésére.

Új szereplők belépésének akadályozása érdekében Oroszország a kitermelési források és a szállítási infrastruktúra feletti többségi kontroll megőrzésére, illetve megszerzésére törekszik. Ennek egyik eszköze lehet a Déli Áramlat vezeték projekt. A politika kivitelezője a Gazprom, amely vezetékprojektek megvalósítását kezdeményezi.

Döntéshozatal

Az orosz ihletésű alternatív gázvezeték ügye a Kék Áramlat II projekt ötletének felmerülésével vette kezdetét. A cső a Kék Áramlat vezeték meghosszabbításaként került tervezőasztalra elsősorban a 2006-os orosz–ukrán gázválságnak, valamint az erre is reagáló európai forrásdiverzifikációt célzó Nabucco-tervnek is köszönhetően. A vezetékprojekt kulcsszereplőinek a Kék Áramlat I legfőbb beruházói számítanak, így az orosz Gazprom, valamint az olasz ENI. A projekt adott országokon átívelő szakaszát minden esetben egy-egy vállalat ellenőrizheti, amely a Gazprom és egy helyi társaság tulajdona. Az erről szóló előtárgyalási folyamatok első fázisát a Gazprom kezdte meg. Az egyeztetések második fázisában csatlakozott be orosz részről közvetlenül a politikai vezetés. 2006 február végén Putyin, akkor még elnökként, tárgyalt Magyarországon a Kék Áramlat meghosszabbításáról és egy magyarországi gázelosztóközpont létrehozásáról.⁸ A tárgyalások 2006. szeptember 18-án Moszkvában folytatódtak Gyurcsány Ferenc és Vlagyimir Putyin között.

A Gazprom és az ENI részéről sokáig nem hangzott el érdemi nyilatkozat a Kék Áramlat II tervezett nyomvonaláról. Végül a hangsúly egy más néven futó, szintén orosz–olasz projektre tevődött át, a Déli Áramlatra. A vezeték a Fekete-tengeren keresztül szállítana földgázt Oroszországból Bulgáriába. A cső itt kettéválna. Az egyik ág a tervek szerint Szerbián, Magyarországon és Ausztrián át érne el Észak-Olaszországot. A másik délnyugati irányban, Görögországon és ismét tenger alatti útvonalon át jutna el az olasz Otranto térségébe. A Déli Áramlat vezeték átmérője és kapacitása kezdetben hajszálpontosan megegyezett volna a Nabuccoéval, évente nagyjából mintegy 30 milliárd köbméter szállítását tette volna lehetővé.

A projekttel kapcsolatban 2007. június 24-én emlékeztetőt írt alá az olasz ENI és az orosz Gazprom Rómában. Eszerint elkészítik a Déli Áramlat vezeték gazdasági és műszaki megvalósíthatósági terveit, meghatározzák a két vállalat együttműködésének feltételeit a tervezésben, a finanszírozásban, az építésben és a műszaki, kereskedelmi üzemeltetésben. 2007 novemberében a felek megállapodtak arról, hogy az infrastruktúra kiépítése érdekében a két cég vegyes vállalatot hoz létre 50-50 százalékos részarányban. A konzorcium lesz felelős a vezeték üzemeltetéséért az oroszországi és a tenger alatti szakaszon. A földgáz nagyobb részét a Gazprom, kisebb részét az ENI adja majd oroszországi lelőhelyeiről. A két vállalathoz csatlakozik az EDF francia energiaszolgáltató, mely a tervezett vezeték Fe-

ketete-tenger alatti szakaszának a lefektetésében vehet részt. Az erről szóló megállapodást 2009 novemberében írták alá a Párizs közeli Rambouillet-ban.

2008. január 19-én a Nabuccoban érdekelt Bulgária is csatlakozott a Déli Áramlat gázvezetékprojekthez. Komoly viták voltak a két ország között a vezetékrendszer bulgáriai szakaszát tulajdonló és működtető vegyes vállalat tulajdonrésze kapcsán. Korábban a bolgárok többségi tulajdont szerettek volna, amibe Moszkva nem volt hajlandó beleegyezni. Végül a konzorciumon fele-fele arányban osztoznak a felek, akik között azonban továbbra is fennmaradtak érdekellentétek. A viták a 2009-es bolgár kormányváltás után is folytatódtak. A júliusban megválasztott Bojko Boriszov miniszterelnök vezette jobbközép kormány 2009 novemberéig kívánt dönteni arról, hogy mely óriás energiaprojektek előkészítését kívánja folytatni. Végül azonban ez alól kivételnek számított a Déli Áramlat vezeték ügye, köszönhetően nagyrészt az oroszok nyomásgyakorló nyilatkozatainak.

2008 elején a Gazprom Szerbiával is megállapodott a Déli Áramlatról. Az orosz vállalat pályázatát, tender kiírása nélkül vásárolta meg Szerbia állami tulajdonban lévő energiaszolgáltató cégének, a Naftne Industrije Srbijének (NIS-nek) 51 százalékos részvénycsomagját. Korábban a szerb kormány privatizációs eljárás keretében értékesítette volna a társaság negyedét, amire többek között a Mol is igényt tartott volna. Az üzlet megosztja a szerb politikai elitet. Az akkori kormánykoalíciót alkotó két nagy blokk véleménye összeegyeztethetetlennek tűnt egymással.

A Déli Áramlat gázvezetékprojekt meghatározó stációjának számított 2007 nyara, amikor Viktor Kristyenko orosz energiaügyi miniszter levélben invitálta Ausztriát a tervezett csővezetékhez való csatlakozásra. Az OMV osztrák gázkonzern és a Gazprom a szerbekkel kötött „NIS-szerződés” napján együttműködési megállapodást kötött a baumgarteni Közép-európai Gázipari Kereskedelmi Platform (Central European Gas Hub – CEGH) közös fejlesztéséről és bővítéséről, illetve a baumgarteni gázelosztóközpontról.⁹ A Gazprom és az OMV a projektekben fele-fele arányban részesedik. Baumgarten fontos fizikai és pénzügyi elosztó szerepe miatt a Déli Áramlat projekt egyik kulcselemévé tette Moszkva számára a központ felett való, akár csak részleges rendelkezést (Sz. Bíró, 2008).

2009 májusában három projekt cég megalapításáról született szerződés a Gazprom és a vezeték létesítésében érintett vállalatok között egy Szocsiban rendezett energiacsúcs alkalmával. A bulgáriai Bolgár Energia Holdinggal (EAD) megállapodás született a vezeték építését előkészítő és abban részt vevő vegyes vállalat létrehozásáról. A görög DESFA-val a projekt beruhá-

zás előtti stádiumában való együttműködés feltételeit és a majdani vegyes vállalat működési mechanizmusát rögzítették. A szerb NIS-sel pedig, hasonlóan a görögökkel kötött megállapodáshoz, megállapodtak a közös konzorcium felállításáról, melyben a Gazprom lesz a többségi tulajdonos 51 százalékos részesedéssel. Ugyanezen a találkozón az orosz vállalat egy szándéknyilatkozatot írt alá az ENI-vel arról is, hogy a vezeték Olaszországot elérő szakasza a korábban tervezettől eltérően kétszer akkora, évi 31 helyett 63 milliárd köbméter kapacitású lesz.

2009 augusztusában megszületett az a megállapodás Moszkva és Ankara között, melynek értelmében a Déli Áramlat Fekete-tenger alatti szakasza török felségvizeken haladhat át. A hírek szerint az oroszok nem engedték, hogy a törökök a beérkező gázt, vagy annak egy részét maguk adhassák el, cserébe azonban elnyerték Moszkva támogatását a Samsun-Ceyhan olajvezeték építéséhez, melyet orosz olajjal töltenének fel.

2009 novemberében Szlovénia is együttműködési megállapodást kötött a Déli Áramlat projektről. Ezzel megszületett a projekt szárazföldi szakaszának megvalósításához szükséges összes európai partnerrel a megállapodás, amivel az Oroszországból érkező gáz elérheti az olasz határt, a tervezett projekt fő célpontját.

A magyar–orosz szerződés megkötésére hosszas viták után került csak sor. Kezdetben a Gazprom a Mol Nyrt.-vel tárgyalt, akivel nem sikerült megegyeznie.¹⁰ Így az oroszok a magyar állammal is megkezdtek tárgyalásokat. 2007. december 7-én Viktor Zubkov ígéretet tett arra, hogy a Déli Áramlat földgázvezeték északi ága elérí majd Magyarországot. A tervek szerint egy tízmilliárd köbméteres stratégiai gáztározó is létesült volna az országban, azonban a magyar kormánnyal folytatott titkos tárgyalások sem vezettek sokáig sikerre.¹¹ Végül Medvegyev február 25-i budapesti látogatásakor történt elmozdulás a holtpontonról,¹² de még így is az aláírás napján is zajlottak a tárgyalások a két fél között.¹³ A megállapodást végül 2008. február 28-án írták alá Moszkvában. A megállapodás komoly belpolitikai vitákat okozott Magyarországon. Többen erős kritikával illették a szerződést (Kaderják, 2008).

A szerződés értelmében a Déli Áramlat gázvezeték magyarországi szakasza fele-fele arányban egy magyar állami tulajdonú társaság, a Magyar Fejlesztési Bank (MFB) és a Gazprom tulajdonában lesz. A korábban ígért tízmilliárd köbméteres helyett csak egy egymilliárdos tározóról szól a szerződés.

2009. március 10-én Moszkvában aláírták a Déli Áramlat gázvezeték Magyarországon áthaladó szakaszát megvalósító vállalat alapításáról szóló együttműködési megállapodást és a pusztaföldvári gáztároló

fejlesztéséről szóló megállapodást. Végül a Gazprom és az MFB hosszas késlekedés után – gyakorlatilag az utolsó pillanatban¹⁴, 2010 januárjában – írták alá a Déli Áramlat Magyarország Zrt. alapító dokumentumait a magyar–orosz Gazdasági Együttműködési Kormányközi Bizottság ülésén, Budapesten.

A Déli Áramlat projekt értékelése

A tervezett vezeték magyarországi szakasza eredményességi, hatékonysági és hatásossági szempontok szerint vizsgálható. Előljáróban le kell szögezni, hogy a Déli Áramlat megvalósítása még nem lépett a közpolitika-csinálás végrehajtási szakaszába, így az értékelés kizárólag az ügy felmerülésére és a döntéshozatalra vonatkozhat.

A projekt eredményessége bináris jelleggel értékelhető. Itt a kérdés az, hogy az ügy által megfogalmazódó cél teljesül-e vagy sem. Esetünkben a legfőbb kormányzati érdek a gázdiverzifikáción keresztül megvalósuló energiabiztonságra vonatkozó kockázatok csökkentése, amiben a jelenlegi vezetés szerint segíthet a Déli Áramlat vezeték létrehozása. Mivel a projekt még nem valósult meg, ezért az „ügy” eredményességi szempontból még nem értékelhető, annyi viszont jelen állapotában is vizsgálható, hogy a Déli Áramlat vezeték a jelenlegi ismereteink alapján növelné-e a hazai gázellátás biztonságát, vagyis képes-e diverzifikációs szempontból a kockázatok mérséklésére.

Magyarországnak a vezetékesgáz-üzletágon belüli energiabiztonság szempontjából a forrásoldali és az útvonal-diverzifikáció egyaránt szükségesnek tűnik. Hazánkban a Kádár-rendszerből örökölt stratégia, vagyis a gázfogyasztás minden eszközzel való ösztönzése érvényesült. Ez az irányvonal a rendszerváltást követően lényegileg nem változott. Ez a rendszer egy rendkívül torz szerkezetet idézett elő a hazai energiamixen belül a gáz túlsúlyával. Ráadásul a magyarországi igények 80 százalékát importból, egyetlen forrásból, Oroszországból, egyetlen tranzitországon, Ukrajnán keresztül szerezzük be. Az Oroszországtól való importfüggőségünk egyébként az EU-s átlag nagyjából dupláját teszi ki.

Hazánk forrás- és útvonal-diverzifikációs céljainak szempontjából a Déli Áramlat vezeték projekt megvalósulása csupán fél siker lehet. Bár a tervezett vezeték Ukrajnát elkerülve érné el hazánkat, azonban azon keresztül továbbra is Oroszországból jönne a gáz.

A 2009. március 10-i megállapodások alapján „az MFB Zrt. tudomásul veszi, hogy a Gazprom jogosult a Magyar Gázvezeték kapacitáselosztását száz (100) százalékban meghatározni. A Felek megállapodnak, hogy a Megvalósíthatósági Tanulmány a Gazprom által meg-

határozott kapacitáselosztás alapján kerül elkészítésre és elemzésre” (Együttműködési alapszerződés, 2009). Eszerint ők döntenek, hogy Magyarország mennyi gázt kaphat, ami hazánk szempontjából árnyalja a projekt eredményességét.

A hatásosság kérdésénél egy szofisztikáltabb elemzést kell elvégeznünk, ahol a társadalom és annak érintett rétegeiben való kedvező és kedvezőtlen hatásokat vizsgáljuk. Mivel a Déli Áramlat projekt még csak a közpolitika-csinálás döntéshozatali fázisában jár, csupán azt vizsgálhatjuk, hogy a társadalmi kapacitás mint ellenző-támogató-végrehajtó tényező az eredményesség alapvető feltételeként hogyan alakult.

A Déli Áramlat „kiválasztásánál” és a döntéshozatalnál az érintettek széles körű bevonása elmaradt. Nem alakult ki a civil szférával való párbeszéd intézményesített rendszere. A társadalmi vita terén kizárólag a média híradásai szolgáltak információkkal, ez azonban nem párosult érdemi diskurzussal a döntéshozók és a civil szféra között.

2006 előtt a magyar kormányok nem foglalkoztak a gázdiverzifikáció problémájával, annak ellenére, hogy a kérdéskör a kelet-közép-európai és balkáni térségben már 2005-ben is napirenden volt. Hazánkban a vita igazi kezdete a Gyurcsány Ferencsel készített 2007. március 12-én megjelent interjú megjelenésére tehető. Az International Herald Tribune-ben a magyar miniszterelnök gyakorlatilag álomnak nevezte a Kék Áramlat vezeték riválisát, a Nabuccót.¹⁵ Ez volt az első olyan politikai megnyilvánulás hazánkban, melynek hatására a gázvezeték-diverzifikáció ügye bel- és külpolitikai fókuszba került. Magyarországon ekkortól került széles nyilvánosság előtt ismertté a Nabucco kontra Déli Áramlat vitaként aposztrofált geopolitikai játszma. Az ügy felmerülése azonban ekkor nem energiapolitikai, energiabiztonsági kérdésként, hanem hazánk első lényegi orientációs vitájaként nyilvánult meg Oroszországgal kapcsolatban, amit tovább fokozott a hazai belpolitikai klíma is.

Ami a szakmai érintetteket illeti, érdemi konzultáció, hivatalos állásfoglalás nem történt, sőt egyedülállóan Magyarország az egyetlen ország, ahol a vezeték megvalósításában nem vesz részt a Gazprom „társtulajdonosaként” energetikai cég.

A kormányzat a Gazprommal kötött szerződéseket a megkötés bejelentése után sem volt hajlandó megvitatni a szakmával, a szakértőkkel és a parlamenttel. Bár a frakcióvezetők betekintettek a szerződés aláírása előtt a tervezetbe, ez azonban nem tekinthető érdemi véleményezésnek. Ami a döntéshozókkal kapcsolatos aggályokat illeti: a Déli Áramlat ügyével érdemben nem az energetikáért felelős szakpolitikusok foglalkoznak.¹⁶

Összességében megállapítható, hogy a Déli Áramlatról szóló szerződések megkötése előtt elmaradt az ügy szempontjából kardinális jelentőségű „konzultációs” és „véleményezési” fázis. Nem került sor érdemi társadalmi vitára, a szakmai elittel kapcsolatos szervezett párbeszédre és az ügy parlamenti vitájára. A közpolitikai folyamat során érdemi monitoring tevékenység, ha van, sem nyilvános. A magyar kormányzat részéről érdemi megvalósíthatósági tanulmány nem készült a projekt hasznosságáról.

A projekt hatékonyságánál a kitűzött cél és a felhasznált erőforrások viszonyát vizsgálom.

Amennyiben a Déli Áramlat tenger alatt fogja elérni Európa partjait, akkor a világ legmélyebben vezetett földgázvezetéke lehet. A cső körülbelül két kilométeres mélységben, több mint 900 kilométeren húzódna Bulgária felé. A Fekete-tenger fenékviszonyai miatt a fejlesztés rendkívül bonyolult és költséges lehet. Emellett az üzemeltetés során felmerülő technológiai problémákkal és kockázatokkal is számolniuk kell a beruházóknak.

A Fekete-tenger nemcsak a technikusok számára okozhat fejtörést, hanem jogi szempontból is kérdéseket vet fel. A vezeték tenger alatti lefektetéséhez a tengerparti országok beleegyezése is szükséges. A Déli Áramlat vezeték az Ukrajnához tartozó tengeri talapzaton is keresztülhaladhat, így Kijev késleltetheti a projekt megvalósulását. Romániával és Törökországgal is számíthat elhúzódó tárgyalásokra a projekt kivitelezője.

A világgazdasági válság is növeli a projekt körüli bizonytalanságot. A Gazprom által nyilvánosságra hozott adatok szerint a 2009-es év első kilenc hónapjában 33 százalékkal esett a társaság profitja.¹⁷ Bár Szergej Smatko orosz energiaügyi miniszter szerint a gazdasági krízis megfelelő idő a nagyberuházásra, mivel az építkezés akár 20 százalékkal is kevesebbe kerülhet a tervezettnél, többek között az acél árának drasztikus csökkenése miatt, azonban a projekthez így is nehezebben teremthető elő a pénz, mint a világgazdasági válság előtt.

Mindent összevetve, becslések szerint mintegy 20-25 milliárd dollárba kerülhet a projekt a beruházóknak. A fekete-tengeri szakasz mintegy 15 milliárd dollárra becsülhető. A Vedomosztyi orosz napilap birtokába került belső használatra szánt Gazprom-tanulmány szerint a határidő csúszása mellett a projekt további drágulásával is számolni kell.¹⁸

A vezeték eredetileg 2013-ban lépett volna részlegesen működésbe. Ez az időpont azonban elsősorban a válság miatt 2015-re toldódhat ki, és a szakaszos üzembe helyezés miatt csak 2024-re működne teljes kapacitással, ami a megtérülési időt is jócskán kitolná. Megva-

lósulás esetén a 2010-es évek közepére az Északi és a Déli Áramlat összkapacitása 85 milliárd köbméter helyett mára évi több mint százmilliárd köbméterre nőtt. Ez a Gazprom nyugati exportjának több mint a felét jelentené.

A bizonytalansági tényezőket figyelembe véve igencsak költségesnek és kevésbé kifizetődőnek tűnik a vezeték megvalósítása. A Déli Áramlat vezeték elsősorban politikai és nem gazdasági indíttatású projekt. A jelenlegi tervek alapján finansiális értelemben megtérüléssel legfeljebb csak a távoli jövőben számolhatunk. Bár az exportált gázmennyiség növekedéséből származhat pluszbevétel, de ez nem szerepel a Gazprom terveiben. A projekt első számú célja a gázüzletágon belüli domináns nyugat-európai pozícióinak a stabilizálása, valamint Európa keleti felében monopolhelyzetének a megőrzése. Az orosz vezetés a vezeték tervével blokkolhatja, vagy legalábbis lassíthatja a Nabucco megvalósítását. Eszerint a Gazprom a Déli Áramlat előmozdítása és a Nabucco fékezése érdekében kész komoly kiadásokat elkönyvelni úgy, hogy nem számít nyereségre.

A Déli Áramlat vezeték projekt hazai szakaszára vonatkozóan is komoly aggályok merülnek fel a megtérülés és a földgázellátás biztonságának szempontjából. Komoly szakmai hibák is tapasztalhatóak a közpolitika-csinálás eddig lezajlott szakaszaiban. Az, hogy a Gazprom a Mol helyett az MFB-vel egyezett meg a Déli Áramlatról, finansiális és szakmai szempontból is aggályos. Az MFB révén végső soron adófizetői pénzből száll be hazánk a projektbe, szemben a Mol alternatívájával, ahol a költségek legfeljebb közvetett módon hárulhatnának a fogyasztókra. Kérdéses, hogy a korábban teljes parlamenti konszenzus révén a „lex Mol” által megtámogatott hazai cég, aki egyébként a teljes magyar gázszállító rendszert birtokolja és irányítja, miért maradt ki a projektből egy szakmai szempontból kevésbé indokolható bankkal szemben. Egyetlen olyan országot sem találunk a Déli Áramlat tervezett nyomvonalán, ahol a vezeték megvalósításáért felelő konzorciumban ne energetikai vállalatok, azaz szakmai kompetenciával rendelkező cég szerepelne hazai részről.

Kérdéses a projekt kapcsán, hogy a komoly ráfordítások mellett milyen haszonnal párosulhat a projekt-megvalósulás esetén. A 2008-as megállapodás 7. cikkelye komoly jogi aggályokat vetett fel, hiszen szembement a korábban már érintett európai uniós versenyjoggal. Az akkori megállapodás alapján nem valósulhatott meg a harmadik feles hozzáférés,¹⁹ ami alól csak a brüsszeli versenyhatóság adhat felmentést kérelem és egy hosszas elbírálás után. A 2009-es megállapítás 4.7. cikkelye már árnyaltabban fogalmaz:

„A Felek törekednek arra, hogy mentességet szerezzenek – amennyiben ez szükséges – azon kötelezettség alól, hogy harmadik személyek számára a Magyar Gázvezetékhez való hozzáférést lehetővé tegyék” (Együttműködési alapszerződés, 2009).

Ami pedig a vezetérendszer melletti hozzáadott értéket jelenti: a korábban ígért tízmilliárd köbméteres helyett csak egy egymilliárdos tározóról szolt a februári megállapodás. Ezzel a korábban remélt regionális gázelosztó pozíció reménye elszállni látszik.

Eszerint hatékonysági szempontból megállapítható, hogy jelen állás szerint az egyezmény nem tartalmaz lényegi előnyt a hazai fogyasztók számára az energiaellátás biztonsága szempontjából a Déli Áramlat útvonal-diverzifikáció lehetőségén túl, emellett pedig a költségekkel és bevételekkel (tranzitdíj) kapcsolatos kérdések a végrehajtási fázisra csúszhatnak át.

Konklúzió

Magyarország az elmúlt években egy nemzetközi jelentőségű gazdasági és politikai játszma közepén találta magát, ami leegyszerűsítve csak Nabucco kontra Déli Áramlat vitaként vált ismertté a nyilvánosság előtt. Hazánk szempontjából az ügy első számú dilemmája, hogy képes-e alternatív gázvezetékek megvalósításával, a gázdiverzifikáció növelésével mérsékelni. A Déli Áramlat közpolitikai elemzése során azt vizsgáltam, hogy a döntéshozatali fázisban lévő projekt hazánk szempontjából a fenti célnak képes-e érdemben megfelelni. A vizsgálat során a jelenleg ismert tényadatok alapján eredményességi, hatékonysági és hatásossági szempontok alapján értékeltem a tervezett vezetéket.

A gázdiverzifikáció növelése szempontjából a Déli Áramlat vezetékek megvalósulása legfeljebb útvonal-megosztás szempontjából lehet eredményes, ráadásul az eddig nyilvánosságra került magyar–oroszmegállapodás erre vonatkozóan sem nyújt garanciákat a hazai fogyasztók számára. Így a projekt esetleges megvalósulása során sem biztos, hogy a gázdiverzifikáció szempontjából beszélhetünk-e eredményességről.

Az alternatív vezetékek ügye meglehetősen megkétszerezve és az energiapolitikai helyett bel- és külpolitikai relációjú diskurzusban vált ismertté a társadalom széles köreibben. A kormányzat részéről elmaradt a döntéshozatali folyamat során a parlament, a szakértők és a társadalom érdemi bevonása a közpolitika-csinálás folyamatába. Így az ügy meghatározó kérdései a projekt végrehajtási szakaszára csúszhatnak át, ami az eredményesség, a hatékonyság és a hatásosság hármas követelményrendszerének nem feltétlenül képes eleget tenni.

A parlamenti eliten belüli markáns ellentétek a szakpolitikai viták helyett a külpolitikai orientáció kérdését hangsúlyozták. Ezzel pedig egy értékalapú oroszkerdésé egyszerűsödhetett a probléma. A teljes magyar gázszállító rendszert birtokló és irányító Mol kimarad a projekt döntéshozatali szakaszából. Helyette pedig a tervezett beruházásban magyar részről az MFB vehet részt gázüzleti szakértelem hiányában.

Megállapítható, hogy a Déli Áramlat projekt orosz részről elsősorban politikai és nem gazdasági értelemben racionális projekt, melynek egyik alapvető célja a Nabucco gázvezetékprojekt blokkolása, ami szembe megy a hazai és az uniós érdekekkel.

A magyar szakasz megvalósításával kapcsolatban kérdéses, hogy a komoly ráfordítások mellett mekkora haszonnal párosulhat a projektmegvalósulás esetén. A megállapodások a projekt hazai megtérülésével kapcsolatban kevésbé irányadóak. Bár az MFB és a Gazprom által létrehozandó konzorcium közösen dönt a mindenkori árról, azonban mivel az orosz fél az alacsony tranzitdíjban érdekelt és zsarolópotenciálja nagyobb, révén a „csappal” és a vezetékek kapacitásával is ők rendelkeznének, így a tervezett projekt megtérülése nem garantált.

Lábjegyzet

- ¹ „Oroszország nem transzparens partner. (...) A hagyományaik sem kedveznek ennek, az orosz módszerek ugyanis nem a protestáns etikára, hanem a bizánci hagyományokon alapszanak. Míg az előbbiben nevén nevezzük a dolgokat, az utóbbi rébuszokban beszél. Ezzel a kultúrkörrel nagyon nehéz tárgyalni.” Balázs Péter (EurAktiv.hu, 2009)
- ² Az Egyesült Államok is számtalanszor állást foglalt az alternatív vezetékek ügyében. A korábbi amerikai vezetés hivatalos álláspontja az volt, hogy a tervezett vezetékek közül elsőként mindenképpen az Európai Unióban kiemelt projektnek számítót Nabuccót kell megvalósítani.
- ³ Andris Piebalgs energiaügyi biztos szövegíróje, Ferran Tarradellas 2008. február 27-én kijelentette, hogy: „Semmilyen negatív hatást nem gyakorol a Déli Áramlat a Nabucco gázvezeték tervére, a két elképzelés kiegyenlíti egymást.”
- ⁴ Az Európai Néppárt európai parlamenti frakciója például elítélte a Déli Áramlattal kapcsolatos magyar–oroszmegállapodást. Joseph Daul frakcióvezető véleménye szerint „a politikai elkötelezettségű egyezmény nem segíti elő a közös energiapolitika megerősítésének európai célját”, valamint „gyengíti az olyannyira vágyott európai szolidaritást” és „a tervezett Nabucco vezetékek megvalósíthatóságát”. (Népszabadság, 2008)
- ⁵ A Gazprom idén 15 százalékkal növelné gázexportját, visszaszerezve a válság előtti piaci részesedését.
- ⁶ Ennek egyik, Oroszország által alkalmazott módja a kaukázusi és a közép-ázsiai utódállamainak területén monopol földgáz-felvásárlói szerep megőrzése.
- ⁷ Ezt mutatják a Gazprom vezetésében megtörtént személycserék is (Vilemas, 2002, 47. o.).

- ⁸ Különösen utóbbi ígérkezett magyar részről stratégiai szempontból támogatható alternatívának. Gazdasági részről a Mol érdekeivel is egyezett az elképzelés, mivel a vállalat rendelkezik a hazai nagynyomású gázhálózattal és gáztározásra alkalmas kimerült mezőkkel.
- ⁹ A központ jelentőségét mutatja, hogy rajta keresztül évi 80-100 milliárd köbméter gáz jut el a nyugat-európai fogyasztókhoz. Ez a mai Európai Unióba irányuló orosz gázszállítások több mint felét teszi ki.
- ¹⁰ A vita azért húzódnak el hosszasan, mert a Gazprom többségi (51-49 százalékos) részesedést szeretett volna elérni a vegyes vállalatban, valamint szeretne volna elérni, hogy a magyar fél úgy biztosítsa az átmenő forgalom zavartalanágát, hogy az országon csak áthaladó gáz külön vezetéken keresztül menjen, amit külön tárolókban tároljanak. Ez azonban a Molnak komoly pluszköltségekkel járt volna (Marnitz, 2008A).
- ¹¹ Az oroszok továbbra is ragaszkodtak a többségi tulajdonhoz, míg a magyar tárgyalódelegáció a pénzügyminiszter vezetésével a fele-fele arányhoz. Február 22-én, „az eredménytelenség láttán Veres János már felállt és hazaindult, amikor útközben érte az oroszok telefonja, hogy hétfőn (február 25-én) folytassák a tárgyalásokat” (Dunai, 2008).
- ¹² Ekkor született döntés arról, hogy Magyarország csatlakozik a Déli Áramlat projekthez és vált nyilvánvalóvá, hogy egy 100 százalékos állami tulajdonú társaság és nem a Mol Nyrt. lesz a leendő magyar–orosz vegyes vállalat magyar tagja a tervezett vezeték magyarországi szakaszának.
- ¹³ A tervezett negyven perc helyett Gyurcsány Ferenc és Vlagyimir Putyin több mint másfél órán keresztül tárgyalt. Az orosz fél szeretne volna elérni, hogy önálló állami garanciát kapjanak a magyaroktól a projekt megtérülésére. Ebbe azonban a magyar miniszterelnök nem ment bele. „Megnéztük Moszkva esti fényeit, most pedig megyünk haza – nagyjából ezekkel a szavakkal készült felállni az asztaltól a csütörtöki moszkvai tárgyalások egy pontján Gyurcsány Ferenc. (...) Putyin azonban maradásra ösztönözte a magyar kormányfőt, és a szakértők ismét elvonultak. (...) Végül is ő (Putyin) mondta ki az orosz „da” szót.” (Kis, 2008)
- ¹⁴ A 2009-es megállapodás 3.1-es cikkeje alapján: „Amennyiben 2010. január 30-ig a Feleknek nem sikerül megegyezniük a kölcsönösen elfogadható további lépéseket illetően, úgy bármely Fél a másik Félhez intézett írásbeli felmondással megszüntetheti a jelen Szerződést, 5 munkanapos felmondási idővel.” (Együttműködési alapszerződés, 2009, 11. o.)
- ¹⁵ „A Nabucco egy hosszú álom és régi terv. De nekünk nincs szükségünk álmokra. Projektet szeretnénk. A lakásokat gázzal kell fűteni. A Kék Áramlat mögött pedig nagyon erős elszántság, szervezeti erő és kapacitás van.” (IHT, 2007)
- ¹⁶ A Fidesz-MPSZ-en belül az alapvetően külügyekkel foglalkozó Németh Zsolt felelős a témáért. Kormányzati részről pedig a Külügyminisztérium és a Miniszterelnöki Hivatal kommunikálta az ügyet, nem pedig a szakpolitikailag érintett Gazdasági és Közlekedési Minisztérium. Ami talán ennél is fontosabb, hogy a döntéshozatali folyamatban a Gazprommal és az orosz politikai vezetéssel folytatott titkos előtárgyalásokat egyfajta bizalmi pozícióként a magyar kormány részéről Veres János pénzügyminiszter vezette.
- ¹⁷ 2009 januárja és szeptembere között 479,3 milliárd rubel volt a Gazprom adózott eredménye a 2008-as 750 milliárddal szemben. A vállalat bevétele 8 százalékkal, eladásai pedig 17 százalékkal 343,3 milliárd köbméterre esett vissza. (A belföldi piacon 11 száza-

lékkal, a többi volt szovjet tagköztársaságban 50 százalékkal, Európában illetve más országokban 11 százalékkal csökkent az eladott gáz mennyisége.) Elsősorban a Közép-Ázsiából vásárolt földgáz drágulása miatt a működési költségek is 16 százalékkal nőttek.

- ¹⁸ A dokumentum szerint a projekt megvalósításához egy 2400 kilométernyi belső, oroszországi vezetékrendszert is le kell fektetni. A gázforrás pontos helyére nem tér ki a dokumentum (Lendvai, 2008).

¹⁹ „A gázvezeték összes kapacitásának felhasználási joga az orosz alapítót illeti.” (Magyar Köztársaság Külügyminisztériuma, 2008)

Felhasznált irodalom

- British Petroleum* (2006): Statistical Review of World Energy
- Dunai P.* (2008): Állami üzlet lesz a Déli Áramlat magyar szakasza. Népszabadság, február 26.
- Együttműködési alapszerződés az OAO Gazprom és az MFB Fejlesztési Bank Zártkörűen Működő Részvénytársaság között* (2009), [on-line] Budapest, Elérhető: <https://www.mfb.hu/dokumentumok>. Letöltve: 2009. szeptember 12.
- Gajdusчек Gy.* (2009): Governance, policy networks – informális politikai szereplők a döntéshozatalban, Politikatudományi Szemle, XVIII. évfolyam 2. szám 58–80. o.
- IHT* (2007): Hungary chooses Gazprom over EU. Március 12. [on-line] Elérhetőség: <http://www.iht.com/articles/2007/03/12/news/hungary.php>. Letöltve: 2009. január 10.
- Kaderják P.* (2008): Csőbe húzva, Heti Válasz, VIII. évfolyam 11. szám, 2008. március 13.
- Kis T.* (2008): Putyin elnöki hatyúdala: a Déli Áramlat. Népszabadság, március 1.
- Lendvai K.* (2008): Moszkva beszáll a Nabuccóba? Energiainfo.hu, október 13.
- Marnitz I.* (2008A): Medvegyev Budapesten. Népszabadság, február 25.
- Ministry of Energy of the Russian Federation* (2003): The Summary of the Energy Strategy of Russia for the Period of up to 2020. [online] Moszkva, Elérhető: http://ec.europa.eu/energy/russia/events/doc/2003_strategy_2020_en.pdf, Letöltve: 2008. január 8.
- Népszabadság* (2008): Politikai hullámvérés a Déli Áramlat körül. Március 7.
- Sz. Bíró Z.* (2008): A Déli Áramlat és a Nabucco: előnyök és kockázatok. Nemzet és Biztonság 2008/2.
- Varró L.* (2007): Az energiaellátás biztonsága és a magyar külpolitika. Külügyi Szemle, Budapest, 2007. tavasz
- Vilemas, J.* (2002): Russia's Energy Policy. In: Bugajski, J. – Michalewski, M. (Ed.): Toward an Understanding of Russia. Council on Foreign Relations Book, New York
- World Bank EESMAP* (2003): Cross-Border Oil and Gas Pipelines: Problems and Prospects. Reports for the Joint UNDP – World Bank Energy Sector Management Assistance Programme (ESMAP), június